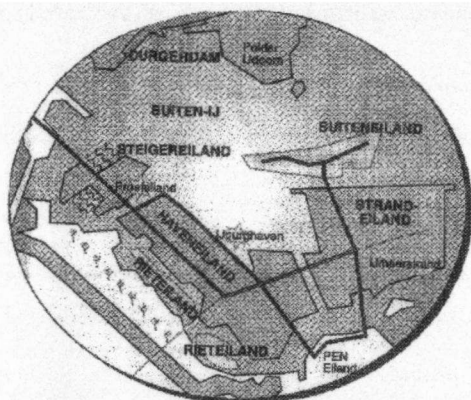

Een reis naar een onbekend oord

Arnold Nieuwendam

Een verboden wandeling

Met Pinksteren maakten mijn vrouw en ik ons favoriete tochtje naar Waterland-Oost, een zeer vogelrijk gebied, dat ligt ingeklemd tussen Amsterdam en Monnickendam. Wij gaan gewoonlijk de Schellingwouderbruggen over en langs de dijk naar Durgerdam, vanaf ons huis in de Pijp een kwartiertje fietsen. Het dorp met 'De Kapel' ligt idyllisch aan de baai. Door de Pinksterdrukte die zich die middag langs de Durgerdammerdijk wrong, waren wij echter genoodzaakt af te stappen. Zo'n twintig jaar geleden was het hier nog redelijk stil. Sinds het gebied is ontsloten door de aanleg van fietspaden en de jachthaven bij Zeilvereniging Het IJ volligt, wordt het jaarlijks opmerkelijk drukker. De breedte van de wegen door Durgerdam en Uitdam is niet aangepast aan het verwerken van de stroom toeristen. Tijdens het wachten op de voorbijgaande file viel mijn oog op het blauwgele bordje van Natuurmonumenten... de Korendijkse Slikken, het Zwanenwater... deze reclamespot ging door mijn hoofd. Wij besloten een voor ons onbekend oord, Polder De IJdoorn te betreden. Fietsen tegen het paaltje, het pad afgelopen en tien meter verder over het hek geklommen. Na honderd meter lopen was het motor- en autoverkeer niet meer te horen en zo begonnen wij onze ontdekkingsreis door Nederland.

Situatieschets De Courant, Nieuws van de Dag 15-7-1996.
Foto: Arnold Nieuwendam.

Ik hoor u al denken: met Pinksteren?, midden in het broedseizoen?, die polder is toch verboden voor de leden? U heeft volkomen gelijk; dat ontdekte ik pas na thuiskomst toen ik het Handboek Natuurmonumenten inzag met de gegevens: 'IJDOORN 71 ha. Het terrein waarvan een groot deel in gebruik is als grasland, is rijk aan weide-

De bundel 'Voorbij de dijk' (een fietstocht door Waterland) is een gedichtenbundel die is ontstaan in 1999.

Arnold Nieuwendam is daarvan de auteur. Hij is van beroep kunstschilder (Arnaldo) en fietst al meer dan dertig jaar door zijn geliefd Waterland. Vanaf 1976 komt hij er regelmatig met zijn vrouw Carla Klein aan wie de gedichtenbundel van tachtig bladzijden is opgedragen. Zij maakte, net als Arnaldo, in deze streek veel aquarellen. De bundel is tevens een ode aan dit waterrijke gebied.

De bundel is te verkrijgen bij de auteur, (020) 676 70 26 voor f 25,-.

vogels zoals de tureluur en grutto. In de zomer zijn er regelmatig voedselzoekende Lepelaars en Kemphanen te zien, en in het najaar veel eenden en snippen. In een bosje langs de kade bevindt zich een kleine blauwereigerkolonie. Buitendijks is een rijke plantengroei te vinden met veel dotterbloemen. In de ruige rietlanden broedt onder meer de Bruine Kiekendief. IJdoorn is goed te overzien vanaf de Durgerdammerdijk, niet toegankelijk, fietsmogelijkheden, excursiemogelijkheden'.

Midden in deze plas zitten drie Kemphanen.
Foto: Arnold Nieuwendam.

Carla Klein, als vogelaar.
Foto: Arnold Nieuwendam.

De wandeling

Vanaf de dijk is de polder uitstekend te zien. Wij hebben al menig keer de ervaring gehad alsof wij midden in een oerdegelijk Hollands schilderij stonden. De steeds wisselende wolken, wind en het altijd aanwezige water maken dit gebied tot een belevenis. Aan de andere zijde van de dijk laat men sinds enige jaren, in het voor- en najaar, de weilanden overstromen, zodat ook daar een bijzonder vogelrijk wetland is ontstaan. Vooral in april ziet men grote hoeveelheden Kieviten, Grutto's, Tureluurs, Meerkooten, Bergeenden en ganzen. Hier staat, of zit vanuit de auto, ook menig vogelaar te kijken.

Het is ongewoon Durgerdam te bezien enkele honderden meters vanaf ons vertrekpunt. Net boven de dijk steken de dAaken de diverse huizen uit. Bezienswaardig zijn de pittoreske gevels met veelal Zaanse voorschotten. Hier leefde de bevolking aanvankelijk van de visserij en scheepsbouw. Men bouwde er botters, kubboten en kofschepen; deze laatste voeren op de Noord- en Oostzee en wogen zelfs tot 220 ton. De vissers vingen praktisch alle soorten Zuiderzeevis. 's Winters werden

schepen en materiaal gerepareerd en gingen de vissers, zodra het mogelijk was, het ijs op om 'bot te kloppen'. Wie is geabonneerd op Ons Amsterdam kent het droevige verhaal van vader Bording en zijn twee jonge zonen die in 1849 veertien dagen lang op een ijsschots dreven, op de getijdenstroom. Deze geschiedenis is vastgelegd op een gevelsteen die is te bezichtigen in het voorportaal van de Durgerdamse kerk.

De Waterlandse zeedijk heeft met zijn dorpen een rijke geschiedenis beleefd. Er waren veel branden en dijkdoorbraken, de laatste in 1916, waaraan wij heden verscheidene vogelgebieden hebben te danken. Het zeedijkdorp heeft in de loop der eeuwen veel veranderingen ondergaan, ook in de benaming. Zo werd het dorp in de 15de eeuw Woernigerdam genoemd, later Yoort, Ydoorndam, Dunkerdam en nog vele andere namen, tot aan het huidige Durgerdam. 'De Kapel', een bijnaam van het oude 'Dorpshuys' valt het eerst op als men Durgerdam binnenrijdt. Het 'Dorpshuys' wordt voor het eerst genoemd in 1499. Hier werden voor de gelovigen missen opgedragen, want men beschikte

Durgerdam met kapel.
Foto: Arnold Nieuwendam.

Een weiland onder water gezet.
Foto: Arnold Nieuwendam.

toen nog niet over een eigen kerk. In 1687 werd de afgebrande Kapel vervangen door het huidige gebouw.

Rustig vervolgen wij onze weg en tientallen Grutto's vliegen alarmerend op, waarvan een enkele rakelings langs onze hoofden. Toen had bij ons een lichtje moeten gaan branden. Maar neemt u het ons alstublieft niet kwalijk, wij zijn net lid en slechts beginnende vogelaars. En de vogels op penningen* die ik gewend ben, maken geen geluid. Iets verder steekt een hoofd van een Homo Sapiens tussen het riet dat ons verschrikt aankijkt. Wij knikken de man vriendelijk toe. Al wandelend kun je net over een dijkje de andere zijde van het dorp zien en met daarachter de bruggen, met links daarvoor de Zeeburgertunnel waarnaar een stroom auto's beweegt. Zo dicht bij het water zijn de zeilboten goed te zien en langzamerhand komt de vuurtoren dichterbij. Ik zie onbekende grassoorten en de klaver staat kniehoog. Gierzwaluwen doen zich te goed aan de vele vliegjes vlak boven de dijk. Uit het riet vliegen Tureluurs op. Eerlijk gezegd nooit geweten wat een schel geluid die maken. Het noopt tot snel doorlopen. Terugkijkend is het puntje van de kerk te zien.

De kerk in Durgerdam

In 1621 verzochten de Durgerdammers *'aan de Heren Staten van Holland ende Westvrieslandt oidsmoedelijck en alder-vriendelijckst om op elcke tonne swaer bier, 20 stuyvers te mogen leggen ten bate van de bouw van een kerk en pastorie'*. De toestemming kreeg men in hetzelfde jaar en in 1642 was de kerk reeds gebouwd en werd er begonnen met het interieur. Als eerste de preekstoel, doophuys en doophek, die in 1644 en 1645 werden geplaatst. Schenkingen van gebrandschilderde glas-in-loodramen volgden, in 1652, onder andere door Mark Pieterzoon Droogh, die tevens in 1645 een graf kocht in de kerk voor f 50,- (vijftig gulden). In de ramen ziet u de Waterlandse Zwaan. Dit dier ziet u nu nog regelmatig in de directe omgeving in hekken en windvanen verwerkt.

De twee koperen kronen verschenen in 1666 en

in 1667 volgde nog een derde, met eveneens zestien blakers: prachtige werkstukken van het 17de-eeuwse Geelwerkersgilde. In 1672 werd een bronzen luidklok van 82 cm doorsnede geleverd door de beroemde klokkengieter Pierre Hemony. Deze zal menigmaal hebben geluid tijdens hoog water. En bij de grote brand, die in de nacht van 4 op 5 mei 1687 ontstond; toen brandde niet alleen de Kapel af maar bijna alle tweehonderd met riet bedekte houten dijkhuizen. Dankzij het feit dat het kerkje zo'n honderd meter van de dijk af stond, is het gespaard gebleven. Na de Franse overheersing van 1795-1833 verviel het dorp jarenlang in grote armoede en vanaf 1829 werd niet meer in de kerk begraven.

Het oude gebouw begon gebreken te vertonen en werd gesloopt. Echter, op 19 maart 1840 legden een paar kinderen de eerste steen voor een nieuwe kerk, die 4 oktober van dat jaar gereed kwam. Voor de bouw werden de oude stenen en balken gebruikt. Het vrij sobere gebouw was iets kleiner dan het eerste en ook het interieur onderging veranderingen. In 1864 werd een klein orgel geplaatst, dat in 1939 is vervangen door een beter instrument. De vooruitgang stopte niet en in 1918 kwam er elektriciteit, zodat de petroleumlampen niet meer hoefden te branden. Een restauratie vond plaats in 1966, waaraan de gehele bevolking belangeloos heeft meegewerkt, een bewijs van hun betrokkenheid. In 1989 werd de dorpskerk grondig gerestaureerd door Monumentenzorg. De oude preekstoel (1644), het doophek en het orgel zijn nog steeds de pronkstukken van het interieur.

Wij bereiken het keerpunt, het uitzicht is hier adembenemend. Verontrustend is de gedachte, dat maar enkele honderden meters van hier de nieuw te bouwen wijk IJburg komt te liggen. Een planner hoeft maar een brug erbij te tekenen en weg is IJdoorn. Zorgelijk is ook de voorlopige situatieschets met het Buiteneiland, die deze ambitieuze stadsuitbreiders publiceerd. Een verbinding tussen IJburg en de polder in de toekomst is zeker niet ondenkbaar.

Het vuurtoreneiland is een zeer rijk vogelreser-

Durgerdampenning'brons, 80 mm Ø 1996, Carla Klein.
Foto: Arnold Nieuwendam.

vaat. De uit 1893 daterende achthoekige lichtopstand De IJdoorn steekt boven alles uit; hij is dan ook vijftien meter hoog. De vuurtoren is in gietijzer uitgevoerd, omdat dat minder onderhoud vergde dan de stenen lichtbakens. De oude vuurtoren was gebouwd op een eilandje en diende als markeringspunt van de ingang van het IJ. De nieuwe is een ontwerp van A.C. van Loo, een bouwkundige van het loodswezen die tevens de lichten voor Hoek van Holland heeft ontworpen. De lichtopstand bestaat uit een aantal ringen die opgestapeld vijf verdiepingen vormen waarvan alleen de bovenste is gesloten. Rond het lichthuis met koperen koepel bevindt zich een omloop die

rust op consoles en is voorzien van een balustrade. Voorbeelden van soortgelijke gietijzeren constructies zijn de zeekaap op Rottumeroog en de watertoren van Goes in Zeeland.

Vanaf het keerpunt ziet men op de achtergrond de Uitdammerdijk. Op de stenen blokken waar ik op stond, lag een enorme hoeveelheid uitwerpselen en verscheidene karkassen van vogels, die waarschijnlijk het slachtoffer waren geworden van de Bruine Kiekendief of andere predators. Met Pinksteren zagen wij deze vogel nog niet, maar enkele weken later vloog hij weer over het riet, een van de reden waarom mijn vrouw, steeds fanatieker, een vogelaar aan het worden is. Verleden jaar zaten hier drie kiekendieven, maar nu (juni 1998) zien wij er slechts één. Bij onze terugtocht worden wij vergezeld van een horde jonge koeien op een naburig weiland. Links van ons is een onbewoonde en vervallen boerderij te zien die nu nog als varkensfokkerij wordt gebruikt, met Boerenzwaluwen erboven. Daarachter de enorme windmolen, op een nogal ongelukkig gekozen plaats neergezet. Rechts van ons kijken wij naar een plas die vanaf de dijk wel gedeeltelijk te zien is maar niet zo 'voluit' als nu. Kleine Karekieten klinken overal bovenuit. Verder ontdekken wij ganzen, eenden, Kok- en Zilvermeeuwen, Visdiefjes, Aalscholvers, Kieviten, Grutto's en Meerkoeten.

Er schijnen vogels te foerageren, zoals Tafeleend, Watersnip, Zomertaling, Kleine Zwaan, Knobbelswaan, Nonnetje, Kemphaan, Dodaars, Kuifeend, Baardmannetje, Toppereend en Grote Zaagbek. Trekvogels als Smienten, Wulpen, Goudplevieren en de Kol-, Riet- en Brandgans. Tussen de rietranden verschuilen zich Waterral, Rietgors en Rietzanger. Verder schijnen er in de buurt Haviken en Buizerds te broeden (Volgermeerpolder). In het

Uitzicht naar de Uitdammerdijk.

Foto: Arnold Nieuwendam.

water huizen Snoek, Kolbei, Rivierdonderpad, Blankvoorn, Aal, Rivierprik, Grote Modderkruiper, Schilder-, Zwanen- en Driehoeksmossel. Onder water groeien Kamfonteinkruid en Kranswier en daarboven riet- en grassoorten waarvan ik de naam niet ken, maar die tezamen met de moerasbosjes, water, weiland en wolken een nooit vervelend kleurpalet opleveren.

Met de vogelgids in de aanslag lopen wij verder, gevolgd door een stel Kauwen. Hagedisjes schieten in de gedroogde modderspleten weg en honderden kleine zwarte spinnen verdwijnen bij onze nadering. Wij voelen en horen alleen maar de wind en vogelgeluiden. De wandeling zal nog geen drie kwartier hebben geduurd, maar wij zijn beiden diep onder de indruk van de grootsheid van deze kleine polder. Volkomen opgenomen door de natuur, zo voelt dit aan: bijna een religieuze ervaring.

Durgerdam nu

In de haven liggen geen vissersboten meer, maar schepen voor de pleziervaart in allerlei soort en grootte. Achter 'Het Rietveldhuis' worden door vader en zoon Bouhuijs nog op ouderwetse wijze overnaadse houten sloepen en vletten gemaakt. Watertoerisme, vogelaars, wandelaars en vooral dagjesmensen vormen nu een deel van de inkomsten. In het café 'Hollands Glorie' vindt u aan de muren en het plafond een bonte verzameling rariteiten en scheepsbenodigdheden. In petit-resaurant 'Het Westend' hangen enkele oude foto's aan de wand, die laten zien hoe Durgerdam er vroeger uitzag. Op de dijk voor het café 'De Oude Taveerne' staat nog een houten schandblok uit 1837 met de tekst: *D'oude schandpaal uit 't verleden kan ook nog dienstig zijn in 't heden want velen die zeer waardig gaen zouden hierin moeten staan.*

Wij klimmen over het hek bij de windmolen en staan weer aan de dijk. Vanuit hier is het reigersbosje met de nesten goed te zien. Een enkele reiger vliegt ernaar toe. Wij horen daarvandaan een Koekoek en boven ons hoofd, hoog in de lucht, een Veldleeuwerik, mijn lievelingsvogel. Nu de aanleg van IJburg definitief doorgang zal vinden, kan ik alleen maar stellen dat een uniek vogelgebied wordt bedreigd en dat het zo specifieke uitzicht vanaf de dijk zal verdwijnen. De herinnering aan deze verboden wandeling is ons in het geheugen gegrift als een bijzondere gebeurtenis.

■ A.K. Nieuwendam, Mesdagstraat 49 huis, 1073 HK Amsterdam, (020) 676 70 26. Foto's van de schrijver.

LITERATUUR:

Bakker, Jurr. (1963): Durgerdam en de zee. Geschreven als leidraad bij een in 1963 gehouden tentoonstelling over Durgerdam. Dit kopieboekje is te koop in de dorpskerk van Durgerdam.

Brenkelen, R. van (1996): Monumenten van bedrijf en techniek in Amsterdam. Uitgave Bureau Monumentenzorg 1996, hoofdstuk 6.

Koopman, H.J.A. (1993): Durgerdam en de zee. Geschreven als leidraad bij een in 1963 gehouden tentoonstelling over Durgerdam. Dit kopieboekje is te koop in de dorpskerk van Durgerdam.

Natuurmonumenten (1996): Handboek Natuurmonumenten, natuur- en wandelgebieden in Nederland, bladzijde 232. 's-Graveland.

Nieuwendam, A. (1993): Carla Klein, Beeldhouwster/medailleur. Atelier Niklé, Amsterdam.

Nieuwendam, A. (1997): Vogels verzamelen op penningen. Het Vogeljaar 45 (5): 194-199.

Witter, Marion (1997): Natuurbehoud IJmeer-editie. Vereniging Natuurmonumenten, 19 maart 1997, jaargang 28, bladzijden 2-8. Speciale editie 's-Graveland.

Zijl, H. van (1974): Durgerdam - de kerk. Overdruk uit het 66ste Jaarboek: 72-79. Genootschap Amstelodamum, Amsterdam.

Met dank aan de heer L. Horneman voor aanvullende gegevens.

In het gebied zijn regelmatig Kemphanen te zien, zoals deze Kemphanen.
Foto: Erwin van Laar.

Wij hebben geen spijt van onze overtreding, want over een aantal jaren zal dit gewoon niet meer kunnen. Het is misschien een idee om de planners een paar uur in het schandblok te zetten, zodat zij kunnen uitkijken over deze unieke polder en luisteren naar de vogels.

Bent u van plan de toren van Ransdorp te beklimmen, neemt u dan uw verrekijker mee. Het uitzicht op (en de ligging van) Durgerdam is magnifiek en u kunt de Polder De IJdoorn van bovenaf legaal bewonderen.